

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مسانی و اصول اصلاح

الکوی مصروف در دستگاه های اجرایی

تألیف: دکتر مرتضی عری

عضو هیات علمی دانشگاه تربیت مدرس

تابستان ۱۳۹۰

عزتی مرتضی

مبانی و اصول اصلاح الگوی مصرف در دستگاه های اجرایی

تألیف : مرتضی عزتی

تهران : مرکز آموزش مدیریت دولتی ، ۱۳۹۰ .

شابک : ۵-۶-۹۲۴۰۲-۶۰۰-۹۷۸-۴۰۰۰۰ ریال

فهرست نویسی براساس اطلاعات فیما .

چاپ اول ۱۳۹۰ .

موضوع : مصرف - ایران

موضوع : سازمانهای دولتی - ایران

موضوع : صرفه جویی - ایران

موضوع : اسراف

شناسه افزوده : مرکز آموزش مدیریت دولتی ریاست جمهوری

رده کنگره : ۱۳۹۰/ع۲۴۰۱/۸۰۱ HB

رده دیویی : ۳۰۶/۳

۲۳۶۵۵۶۵

شماره کتابشناسی ملی

مبانی و اصول اصلاح الگوی مصرف در دستگاه های اجرایی

تألیف : مرتضی عزتی

ناشر : مرکز آموزش مدیریت دولتی ریاست جمهوری

شمارگان : ۱۰۰۰ جلد

نوبت چاپ : اول

تاریخ انتشار : تابستان ۱۳۹۰

قیمت : ۴۰۰۰۰ ریال

ناظر تدوین : ابراهیم همتی

ویراستار : ژילה طباطبائی علوی

صفحه آرا : نوشین شیخ ایمانپور

کارشناس نشر و چاپ : کوروش مقدس

لیتوگرافی ، چاپ و صحافی :

دفتر تدوین و نشر منابع علمی و آموزشی مرکز آموزش مدیریت دولتی

فروشگاه و نمایشگاه دائمی کتاب : خیابان گریمخان زند - استاد نجات‌اللهی شمالی - شماره ۱۹۸

تلفنکس : ۸۸۹۰۷۶۰۷

تلفن : ۸۸۹۰۷۵۹۳

فهرست مطالب

ح	فهرست جدول ها	۱
ذ	پیشگفتار	۱
ز	مقدمه	۱
۱	فصل ۱/ تعریف ها، مفهوم ها و مبانی اصلاح الگوی مصرف	۱
۱	اهداف رفتاری:	۱
۲	۱-۱. تعریف ها و مفهیم ها	۲
۲	۱-۱-۱. اصلاح	۲
۲	۱-۱-۲. الگو	۲
۴	۱-۱-۳. مصرف و انواع آن	۴
۶	۱-۱-۴. بهینه	۶
۱۲	۱-۱-۵. بهره‌وری، کارایی و اثربخشی	۱۲
۱۳	۱-۲. ابعاد اصلاح الگوی مصرف	۱۳
۱۳	۱-۲-۱. اصلاح الگوی مصرف خانوار (و فرد)	۱۳
۱۵	۱-۲-۲. اصلاح الگوی مصرف در تولید کالا و خدمت	۱۵
۱۵	۱-۲-۳. اصلاح الگوی مصرف در سامانه توزیع کالا و خدمت	۱۵
۱۶	۱-۲-۴. اصلاح الگوی مصرف و پسماند	۱۶
۱۷	۱-۲-۵. اصلاح الگوی مصرف و دولت	۱۷
۱۸	۱-۲-۶. اصلاح الگوی مصرف و قانون گذاری و نظارت	۱۸
۲۰	۱-۳. اصول اسلامی الگوی مصرف	۲۰
۲۰	۱-۳-۱. اجازه مصرف دنیوی در اسلام	۲۰
۲۱	۱-۳-۲. حد اسراف و تقیر	۲۱
۲۲	۱-۳-۳. جد نیاز	۲۲
۲۴	۱-۳-۴. توصیه به رعایت حد کفاف	۲۴
۲۴	۱-۳-۵. توصیه به قناعت	۲۴
۲۵	۱-۳-۶. توصیه به زهد	۲۵
۲۷	۱-۳-۷. سایر قواعد رفتاری مؤثر بر مقدار و نوع مصرف	۲۷
۳۷	فصل ۲/ ضرورت و پیامدهای اصلاح الگوی مصرف در دستگاه های اجرایی	۳۷
۳۷	اهداف رفتاری:	۳۷
۳۸	۲-۱. اصلاح الگوی مصرف در آیات و روایات	۳۸
۴۰	۲-۲. آیا کمبود وجود دارد؟	۴۰

ث مبانی و اصول اصلاح الگوی مصرف در دستگاه‌های اجرایی

۲۳	۲-۳. عوارض و پیامدهای الگوی مصرف نامناسب.....	۴۲
۲۳-۱	۲-۳-۱. عوارض و پیامدهای اسراف، تبذیر، بخل و تقتیر.....	۴۲
۲۳-۲	۲-۳-۲. پیامدهای الگوی مصرف نابهینه در تولید.....	۴۴
۲۳-۳	۲-۳-۳. پیامدهای الگوی مصرف نابهینه در دستگاه‌های اجرایی.....	۴۵
۲۴	۲-۴. ضرورت اصلاح الگوی مصرف.....	۴۶
۲۴-۱	۲-۴-۱. ضرورت اصلاح الگوی مصرف در آیات و روایات.....	۴۶
۲۴-۲	۲-۴-۲. ضرورت اصلاح الگوی مصرف از دیدگاه علمی (نظریه اقتصادی).....	۴۶
۲۴-۳	۲-۴-۳. شرایط و موقعیت اقتصادی روز و ضرورت اصلاح الگوی مصرف.....	۵۰
۲۵	۲-۵. برخی پیامدهای اصلاح الگوی مصرف.....	۵۳
۲۵-۱	۲-۵-۱. پیامدهای اصلاح الگوی مصرف خانوار.....	۵۳
۲۵-۲	۲-۵-۲. پیامدهای اصلاح الگوی مصرف در بخش تولید.....	۵۳
۲۵-۳	۲-۵-۳. پیامدهای اصلاح الگوی مصرف در دستگاه‌های اجرایی.....	۵۴
۲-۶	۲-۶. جمع‌بندی و خلاصه مباحث فصل دو.....	۵۵
۲۵	فصل ۳/ مقایسه برخی الگوهای مصرف ایران.....	۶۵
۶۵	اهداف رفتاری:.....	۶۵
۳-۱	۳-۱. مقایسه برخی الگوها.....	۶۶
۳-۲	۳-۲. مقایسه فرآوری نفت خام برای تولید محصولات نفتی.....	۶۷
۳-۳	۳-۳. مقایسه اتلاف منابع در شبکه انتقال آب.....	۶۸
۳-۴	۳-۴. مقایسه مصرف انرژی در برخی تولیدات ایران و جهان.....	۶۹
۳-۵	۳-۵. مقایسه برخی اقلام الگوی مصرف خانوار ایرانی با وضعیت مطلوب.....	۷۱
۳-۶	۳-۶. جمع‌بندی و خلاصه مباحث فصل سه.....	۷۲
۸۱	فصل ۴/ راه‌حل‌ها و راهکارهای نهاده‌سازی استانداردها.....	۸۱
۸۱	اهداف رفتاری:.....	۸۱
۴-۱	۴-۱. مراحل اصلاح الگوی مصرف.....	۸۲
۴-۱-۱	۴-۱-۱. تعریف الگوی مصرف بهینه و اهداف برنامه اصلاح الگوی مصرف.....	۸۳
۴-۱-۲	۴-۱-۲. تدوین ضوابط و مقررات لازم.....	۸۶
۴-۱-۳	۴-۱-۳. آموزش مجریان.....	۸۶
۴-۱-۴	۴-۱-۴. اجرای استانداردها و چارچوب‌های الگوی مصرف بهینه.....	۸۷
۴-۱-۵	۴-۱-۵. نظارت، ارزیابی و اصلاح.....	۸۸
۴-۲	۴-۲. نهاده‌سازی الگوی مصرف بهینه.....	۸۸
۴-۳	۴-۳. جمع‌بندی و خلاصه مباحث فصل چهار.....	۹۰
۱۰۱	فصل ۵/ برنامه‌های دستگاه‌های اجرایی.....	۱۰۱
۱۰۱	اهداف رفتاری:.....	۱۰۱

فهرست مطالب ج

۵-۱. برخی سیاست‌ها و برنامه‌های کلی.....	۱۰۴
۵-۱-۱. سیاست‌های کلی اصلاح الگوی مصرف ابلاغی مقام معظم رهبری.....	۱۰۳
۵-۱-۲. برخی مصوبه‌های هیأت وزیران درباره اصلاح الگوی مصرف.....	۱۰۶
تکالیف وزارت نیرو.....	۱۰۶
تکالیف دستگاه‌های اجرایی.....	۱۰۸
۵-۲. برخی برنامه‌ها و اقدامات دستگاه‌های مختلف اجرایی در سطح ملی.....	۱۱۲
۵-۲-۱. طرح‌های بخش صنعت برای اصلاح الگوی مصرف.....	۱۱۳
۵-۲-۲. محورهای اصلی طرح‌ها و برنامه‌های وزارت نفت برای اصلاح الگوی مصرف.....	۱۱۳
۵-۲-۳. دستورالعمل شرکت پایانه‌های نفتی درباره اصلاح الگوی مصرف و.....	۱۱۶
۵-۲-۴. اقدامات بانک ملی در جهت اصلاح الگوی مصرف.....	۱۱۹
۵-۲-۵. اقدامات انجام شده شرکت پست در زمینه اصلاح الگوی مصرف.....	۱۲۴
۵-۲-۶. برخی اقدامات اجرایی در سطح یک استان.....	۱۲۵
۵-۲-۷. برخی اقدامات اجرایی در سطح شهرستان.....	۱۲۹
۵-۳. راهکارهای پیشنهادی در زمینه مدیریت منابع در دستگاه‌های اجرایی.....	۱۳۵
۵-۳-۱. برخی راهکارهای پیشنهادی در زمینه مدیریت سرمایه‌های انسانی.....	۱۳۶
۵-۳-۲. برخی راهکارهای پیشنهادی در زمینه مدیریت سرمایه‌های فیزیکی.....	۱۳۷
۵-۳-۳. برخی راهکارهای پیشنهادی در زمینه مدیریت سرمایه‌های مالی.....	۱۳۹
۵-۳-۴. برخی راهکارهای پیشنهادی در زمینه مدیریت پسماند.....	۱۴۱
۵-۴. برخی راهکارهای پیشنهادی اجرایی موضوعی در جهت اصلاح الگوی مصرف.....	۱۴۵
۵-۴-۱. راهکارهای اصلاح الگوی مصرف در مصالح ساختمانی و سازه.....	۱۴۵
۵-۴-۲. برخی راهکارهای اصلاح الگوی مصرف نان.....	۱۵۳
۵-۴-۳. برخی راهکارها برای صرفه‌جویی در مصرف آب.....	۱۵۶
۵-۴-۴. برخی راهکارهای اصلاح الگوی مصرف کاغذ.....	۱۶۰
۵-۵. جمع‌بندی و خلاصه مباحث فصل پنجم.....	۱۶۱

فهرست جدول‌ها

جدول ۱-۳: استفاده از نفت خام در تولید محصولات در پالایشگاه‌های ایران، جهان و برخی کشورهای منتخب (درصد) ۶۸

جدول شماره ۲-۳: اتلاف سالیانه شبکه آب در بخش‌های متفاوت ۶۹

جدول شماره ۳-۳: شدت مصرف انرژی در صنایع منتخب از گروه کانی غیرفلزی در ایران و جهان ۷۰

جدول شماره ۴-۳: مصرف مواد غذایی در ایران و وضعیت مطلوب متوسط ۷۲

سخن ناشر

چشم‌انداز ایران ۱۴۰۴، الگوی حرکت، تلاش و پیشرفت نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران است که اصول، سیاست‌ها و واهبردهای آن در تنظیم برنامه پنجم توسعه نیز نمایان است و می‌بایست دیگر قوانین و مقررات در اسناد پایین دستی نیز در راستای آن باشند. از ضروریات پیشرفت اقتصادی، توجه به مقوله فرهنگ مصرف و تدوین راهکارهایی برای سامان بخشی به آن در فضای فرهنگ ایرانی- اسلامی با توجه به ظرفیت‌ها و محدودیت‌های بومی و ملی است.

فرهنگ غنی اسلامی و تاریخ تمدن ایران زمین، سرشار از مبانی ارزشمند و بی‌نظیر اعتقادی و اقتصادی برای تبیین فرهنگ و الگوهای صحیح مصرف است و حرکت در این راستا، اقدامی مثبت و مؤثر در راستای جهاد اقتصادی و زمینه‌ساز پویایی و بهره‌وری در اقتصاد ملی و اجرای عدالت است.

مجموعه‌ای که پیش‌رو دارید، درسنامه «اصول و مبانی اصلاح الگوی مصرف در دستگاه‌های اجرایی» از مجموعه دوره‌های آموزش عمومی کارکنان دولت است که براساس مفاد بخشنامه شماره ۲۰۰/۱۰۰۹۹۲ مورخ ۱۳۸۸/۱۰/۲۲ معاونت توسعه مدیریت و سرمایه انسانی رئیس جمهور به منظور فرهنگ‌سازی و افزایش آگاهی و دانش کارکنان دولت تنظیم شده است.

مرکز آموزش مدیریت دولتی، به عنوان نهاد مرجع و مسئول در زمینه آموزش مدیران و کارمندان دولت و پژوهش‌های نظام اداری، با حدود نیم قرن سابقه در برگزاری دوره‌های آموزشی و تولید و نشر منابع مکتوب و چندرسانه‌ای علمی و آموزشی و نشریات تخصصی مدیریت، پذیرای پیشنهادها و آثار علمی و آموزشی صاحب‌نظران و استادان ارجمند برای تأمین منابع علمی مورد نیاز دستگاه‌های دولتی و مراکز علمی آموزشی حوزه‌های مدیریت و علوم فنون اداری است.

در اینجا از همه صاحب‌نظران و دست‌اندرکاران موضوع اصلاح الگوی مصرف تقاضا می‌شود با نظر و پیشنهادهای مؤثر و سازنده، مرکز را در اصلاح درسامه حاضر یاری نمایند.

مرکز آموزش مدیریت دولتی

پیشگفتار

یکی از مشکلات اقتصاد کشور، مصرف نادرست در زمینه‌های مختلف است. بر این اساس شعار «اصلاح الگوی مصرف و تلاش برای گسترش آن» را رهبری نظام در سرآغاز سال ۱۳۸۸ به عنوان یکی از محورهای اصلی امور اقتصادی کشور مطرح کردند. به دنبال آن معاونت نیروی انسانی ریاست جمهوری، همه کارکنان دولت را موظف به گذراندن دوره آموزشی با عنوان مبانی و اصول اصلاح الگوی مصرف در قالب محورهای مصوب این معاونت کرد. کتاب تألیفی حاضر درباره «مبانی و اصول اصلاح الگوی مصرف» در قالب سرفصل‌های مصوب است که برای دوره آموزشی کارکنان دولت طراحی شده است. این کتاب، ابعاد نظری و کاربردی همه سرفصل‌ها را به طور کامل پوشش می‌دهد و ضمن اینکه به جنبه کاربردی و قابلیت استفاده کارکنان دستگاه‌های اجرایی از متن توجه کافی داشته است از غنای علمی زیادی نیز برخوردار است. همچنین این متن ضمن برخورداری از مبانی علمی لازم، ویژگی‌های یک کتاب آموزشی مناسب را نیز دارد. فصل‌های آن به صورت مناسبی مرتب شده‌اند. در ابتدای هر فصل، اهداف کلی و رفتاری مشخص شده است. در ابتدای هر فصل، به صورت مختصر، محتوای کلی فصل بیان شده و در پایان آن، جمع‌بندی مباحث ارائه شده است. برای تقویت یادگیری محتوای مطالب در پایان هر فصل؛ خلاصه مطالب به صورت نمودار ارائه و مطالب در قالب سوال‌های متعدد مرور شده

و مبانی و اصول اصلاح الگوی مصرف در دستگاه‌های اجرایی

است؛ همچنین در پایان هر فصل، منابعی برای مطالعه بیشتر معرفی شده است. در پایان کتاب نیز منابع و مآخذ کتاب درج شده‌اند. پاسخنامه پرسش‌های همه فصل‌ها نیز در پایان کتاب آمده است.

www.ketab.ir

مقدمه

مصرف یکی از بخش‌های بسیار مهم اقتصاد است که در همه اقتصاد اثرگذار است. شاید بتوان گفت مبنای فعالیت‌های اقتصادی مصرف است، زیرا هدف نهایی اغلب فعالیت‌های اقتصادی، مصرف است و تولید و توزیع برای مصرف انجام می‌شود. در مقابل، مصرف نیز بر دیگر فعالیت‌های اقتصادی اثر می‌گذارد. براساس آثار مختلفی که مصرف بر اقتصاد و جامعه برجای دارد، این موضوع بسیار مهم و اساسی تلقی می‌شود و صحیح یا اشتباه بودن مسیر آن می‌تواند جامعه را به سمت صلاح یا انحراف حرکت دهد. بر این اساس، اگر مسیر مصرف اشتباه است باید به سرعت اصلاح شود تا افراد و جامعه از زیان‌های این انحراف رها شوند و در امان بمانند. وجود اصلاح، همیشه و برای همه جوامع یک ضرورت است و هدف اصلاح، برطرف کردن انحرافات از امور است. انحراف در هر زمینه‌ای باشد نیاز به اصلاح دارد. اساساً همه پیامبران برای اصلاح امور مردم برانگیخته شدند. حضرت امیر^(ع) برای اصلاح امور امت رسول الله ﷺ به حکومت نشست. امام حسن و سایر ائمه معصومین^(ع) برای این امر به امامت رسیدند و امام حسین^(ع) و شهدای کربلا برای اصلاح امور امت پیامبر، خون خود را فدا کردند. انقلاب اسلامی ایران برای اصلاح جامعه شکل گرفت و اگر ضرورت اصلاح امور به سمت خیر وجود نداشت صالحان در اجتماع تلاشی نمی‌کردند. همه این تلاش‌ها برای این بوده است و اکنون و در آینده نیز ادامه دارد و

خواهد داشت که امور مردم جوامع به سمت خیر و صلاح هدایت شود. این هدف، هدف همه تلاش‌های اصلاح طلبانه صالحین است و از آدم تا خاتم^(ص) و از خاتم^(ص) تا قیام قائم آل محمد^(ص) ادامه داشته و دارد. تلاش‌های صالحین امت اسلامی و ملت ما نیز در این جهت است. اصلاح الگوی مصرف یکی از این تلاش‌های اصلاح طلبانه است. هدف آن نیز، هدایت مصرف جامعه به سمت خیر و صلاح است. خیر و صلاح در مصرف که در مباحث بعدی، ابعاد آن بیشتر توضیح داده می‌شود، به معنی مصرف نکردن و یا کم مصرف کردن نیست، بلکه به معنی درست و صحیح مصرف کردن است.

این کتاب یک متن آموزشی است و به موضوع اصلاح الگوی مصرف می‌پردازد و برخی از ابعاد مختلف نظری و عملی این موضوع را تشریح می‌کند. در فصل ۱، تعریف‌ها، مفهوم‌ها و مبانی اصلاح الگوی مصرف مطرح می‌شود. فصل ۲، ضرورت و پیامدهای اصلاح الگوی مصرف در دستگاه‌های اجرایی را تبیین می‌کند. فصل ۳، مقایسه الگوهای مصرف ایران و جهان یا الگوی مطلوب را نشان می‌دهد. فصل ۴ به مراحل و راهکارهای نهاده‌سازی استانداردها و الگوهای مصرف بهینه در دستگاه‌های اجرایی می‌پردازد و فصل ۵، برنامه‌های دستگاه‌های اجرایی برای مدیریت منابع را در راستای اصلاح الگوی مصرف همراه با پیشنهادهایی در این زمینه مطرح می‌کند. امید است مقبول درگاه احدیت واقع شود و کمکی نظری و عملی در این زمینه برای جامعه باشد.